

İSLAM MEDENİYETİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Journal of Islamic Civilization Studies

e-ISSN: 2149-0872

Cilt/Volume 9 - Sayı/Issue 1 - Haziran/June 2024:

Esmâ-i hüsnâ Edebî Türüne Bir Örnek: Mucurlu Veli Recai

Velibeyoğlu'nun Esmâülhüsnâ Adlı Eseri

An Example of the Literary Genre of al-Asmâ' al-hüsnâ: The Work Named Esmâülhüsnâ

by Veli Recai Velibeyoğlu from Mucur

Oğuz YILMAZ

Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İlahiyat Assoc. Prof., Afyon Kocatepe University, Faculty of
Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk Theology, Department of Islamic History and Arts,
İslam Edebiyatı Anabilim Dalı. Department of Turkish Islamic Literature.

oguzyilmaz@aku.edu.tr Orcid: 0000-0003-3162-3924

Makale Bilgisi / Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received

26.03.2024

Kabul Tarihi / Accepted

06.06.2024

Atıf/Cite: Oğuz Yılmaz, "Esmâ-i hüsnâ Edebî Türüne Bir Örnek: Mucurlu Veli Recai Velibeyoğlu'nun Esmâülhüsnâ Adlı Eseri", *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 9/1 (2024), 111-131.

<https://doi.org/10.20486/imad.1458983>

Çalışma, 07-09 Ekim 2021 tarihleri arasında Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi tarafından düzenlenen "Her Yönüyle Mucur Sempozyumu" kapsamında sunulan fakat özet ve tam metni yayımlanmayan bildirinin gözden geçirilerek düzenlenmiş ve geliştirilmiş halidir.

Etik Beyanı/Ethical Statement: En az iki hakem tarafından değerlendirilmiş ve iThenticate ile %15'ten az benzerlik oranına sahip olduğu belgelenmiştir./Reviewed by at least two referees and iThenticate documented that the rate of similarity to another texts did not pass 15%.

Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
Licensed Under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Öz

Türk İslam Edebiyatı'nın konularından biri Cenâb-ı Hak ile ilgili türlerdir. Allah ile ilgili bu türler içinde tevhihde birlikte O'nun zatını, fiillerini ve sıfatlarını güzel isimleri ışığında tanıtan esmâ-i hüsnâ (en güzel isimler) şerhleri, havasları, muammaları ve bu isimler ile Allah'a niyazda bulunulan münâcâtlar yer almaktadır. Bu bağlamda çalışma; 20. yüzyılda yaşayan Veli Recai Velibeyoğlu'nun/Âşık Dindarî'nin (ö. 1991) esmâ-i hüsnâyı açıklayıcı bir şekilde ele aldığı ve mensur-manzum olarak yazdığı *Esmâülhüsnâ* adlı eserini konu edinmektedir. Velibeyoğlu eserinde, mensur açıklamalarla birlikte Allah'ın isimlerini genel itibarıyla hece ölçüsüyle, manzum olarak şerh ederken yer yer bu isimlerin anlamları ile irtibat kurup Allah'a yakarıшта/münâcâtta da bulunmaktadır. Ayrıca yazar, eserini dinî edebî geleneğe önemli bir yeri olan manzum esmâ-i hüsnâ telif geleneğinin son demlerini yaşadığı bir dönemde yazmıştır. Bu açıdan bakıldığında Velibeyoğlu eseriyle, esmâ-i hüsnâ yazma geleneğinin devamına bir katkı sağlamanın yanı sıra ilgili türün yeniden gündeme gelmesi adına açıktan ya da zımnen, bilinçli ya da bilinçsiz bir adım atmıştır. Çalışmanın amacı; eserinin ayrıntılı tanıtımıyla Mucurlu şairin Allah'ın güzel isimlerini nasıl ele aldığını, açıklamalarını hangi bağlamlar üzerine gerçekleştirdiğini, esmâ-i hüsnâ yazma geleneğindeki yerini ve önemini tespit etmektir. Haddizatında bu dinî-edebî türe dair genellikle klasik Türk edebiyatı ve tasavvuf edebiyatına mensup şairlerin kalem oynattığı bilinmektedir. Dolayısıyla âşıklık geleneğinden gelen bir şairin/ozanın bu edebî türe dair yazdığı eseri ne şekilde yazdığını/söylediğinin görülmesinin dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma ile esmâ-i hüsnâ metinleri hakkında yapılan araştırmalara bir yenisi daha eklenerek bu edebî türün literatürü biraz daha belirginleşecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk İslam Edebiyatı, Allah, Esmâ-i hüsnâ, Veli Recai Velibeyoğlu, Âşık Dindarî.

Abstract

One of the subjects of Turkish Islamic Literature is the genres related to Allāh/God. Among these genres related to Allāh, there are al-asmā° al-ḥusnā (the most beautiful names) commentaries that introduce his personality, actions and attributes in the light of his beautiful names together with tawḥīd, ḥavās, is located are supplications found to Allāh with these names. In this context this study is about the work of Veli Recai Velibeyoğlu/Âşık Dindarî (d. 1991), who lived in the 20th century, called *Esmâülhüsnâ*, in which he deals with al-asmā° al-ḥusnā in a descriptive way and wrote it in prose-verse. In her work, Velibeyoğlu explains the names of Allāh in verse, generally using thdindare syllabic meter, along with explanations in prose, and sometimes contacts the meanings of these names and appeals/munājāt to Allāh. In addition, the author wrote his work in a period when the tradition of writing the al-asmā° al-ḥusnā in verses, which has an essential place in the religious literary tradition, was in its last days. From this perspective, Velibeyoğlu, with his work, not only contributed to the continuation of the tradition of writing al-asmā° al-ḥusnā, but also took an explicit or implicit, conscious or unconscious step to bring the relevant genre back to the agenda. The aim of the study, with the detailed introduction of his work, is to determine the poet, who is from Mucur, how handles the beautiful names of Allāh, in which contexts he makes his explanations, and its place and importance in the tradition of writing generally religious literature, and particularly al-asmā° al-ḥusnā. As such, it is known that generally writers can be said to be members of the classical Turkish literature and sufism literature on this religious-literary genre. Therefore, it is thought to be remarkable to see how a poet/bard who came from the tradition of minstrelsy wrote/said the work he wrote about this literary genre. In addition, with this study, a new one will be added to the research done on the texts of al-asmā° al-ḥusnā and the literature of this literary genre will become a little clearer.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Allāh/God, al-Asmā° al-ḥusnā, Veli Recai Velibeyoğlu, Âşık Dindarî

Giriş

Arapça sıfat tamlamasıyla “el-esmâü'l-hüsnâ”; Farsça tamlama ile “esmâ-i hüsnâ”; Osmanlı Türkçesine geçen haliyle de “esmâü'l-hüsnâ” terkibi, sözlük anlamı açısından “en güzel isimler” anlamına gelmektedir. İstilahî olarak ise bu tamlama ile “Allah’ın en güzel isimleri” kastedilmektedir. Nitekim en güzel isimlerin Cenâb-ı Hakk’a ait olduğu ve yalnızca O’nun için kullanılabileceği dört âyette¹ açıkça zikredilmiştir. İlgili âyetlerin dışında Allah’ın isim ve sıfatları Kur’ân’da çeşitli lafızlarla müstakil şekilde de geçmektedir. Diğer yandan esmâ-i hüsnâ kapsamına giren isimlerin hangileri ve kaç adet olduğu gibi konulara âyetlerde değinilmemiş,² kapsama giren isimler ve adet hususlarını Hz. Peygamber’in: “Allah’ın yüzden bir eksik (doksan dokuz) ismi bulunmaktadır. Kim bunları ezberlerse-sayarsa cennete girer. Allah tektir, teki sever ...” mealindeki hadis-i şeriflerinde³ tafsil ve tebyin ettiği görülmektedir.

Allah’ın isimlerinin “doksan dokuz” tane olduğuna dikkat çeken rivayetler hadis kaynaklarında yer almakla birlikte lafzen bu isimleri aktaran rivayetler sadece İbn Mâce ve Tirmizî’nin eserlerinde bulunmaktadır. İbn Mâce rivayetinde, yirmi beşi Tirmizî rivayetindeki isimlerden farklı olmak üzere yüz isim geçmektedir. Daha sahih olarak kabul edilen ve esmâ-i hüsnâ edebî türündeki eserlerde genellikle kaynak olarak esas alınan Tirmizî rivayetinde Allah’ın en güzel isimleri⁴ şunlardır:

Allâh, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü’min, el-Müheymin, el-‘Azîz, el-Cabbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bârî’, el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-‘Alîm, el-Kâbiz, el-Bâsit, el-Hâfid, er-Râfi’, el-Mu’iz, el-Müzil, es-Semî’, el-Basîr, el-Hakem, el-‘Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-‘Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-‘Alî, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukîr, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mücîb, el-Vâsi’, el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâ’is, eş-Şehîd, el-Hak, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdi’, el-Mu’îd, el-Muhyî, el-Mümîr,

¹ Âyetler için bk. el-A’râf 7/180; el-İsrâ 17/110; Tâhâ 20/8; el-Haşr 59/24.

² Kur’ân’daki ilâhi isimlerin 100’den fazla olduğu belirtilmektedir. Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i hüsnâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995), 11/404. Ayrıca bk. Halil İbrahim Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar* (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985), 21-25; İsmail Karagöz, *Ayet ve Hadisler Işığında Allah’ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001).

³ Konuyla ilgili çeşitli hadis rivayetleri için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid (Beyrut: er-Risâletü’l-Âlemiyye, 1436/2011), “Da’avât”, 69; “Şurût”, 18; “Tevhîd”, 12; Ebu’l-Hüseyn Müslim bin Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü’rî, *el-Câmi’u’s-Sahîh*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, ty.), “Zikr”, 5-6; Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî et-Tirmizî, *Câmi’u’s-Sahîh*, thk. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed (Riyad: Dâru’s-Selâm, 1999), “Da’avât”, 82; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvinî, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnaût vd. (Dımaşk: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1430/2009), “Du’â”, 10.

⁴ Çalışmadaki tespit ve değerlendirmeler bu rivayet esas alınarak yapılmıştır.

el-Hay, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, el-Müte'âl, el-Ber, et-Tevvâb, el-Müntakim, el-'Afîv, er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, el-Muksit, el-Câmi', el-Ganî, el-Muğnî, el-Mânî, ed-Dâr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî, el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr.

Hadis rivayetlerinde Allah'ın doksan dokuz isminin bulunduğu zikredilmiş, isimlere yönelik özellikle kelâm âlimlerince tartışmalar yaşanmış, mesele çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Öte yandan: "Allah'ım! Güzel isimlerinin hepsiyle sana dua ederim."⁵ hadisinde görüldüğü üzere en güzel isimlerin doksan dokuz ile kayıtlanamayacağına da dikkat çekilmiştir. Fakat İslâm literatüründe genel kabul, güzel isimlerin doksan dokuz -ihsâ isimleri-⁶ tane olduğudur. Tüm bunların doğrultusunda İslâmî literatürde; Allah'ı zatı, isimleri, sıfatları ve fiilleri ile tanıtan, O'nun hakkındaki bilgileri sağlamlaştıran ve derinleştiren şerh veya havâs niteliğini taşıyan, insanlara hizmet gayesinin güdüldüğü manzum ve mensur Arapça, Farsça, Türkçe pek çok eser kaleme alınmıştır. İlgili âyet ve hadislerin de ışığında; esmâ-i hüsnânın sayılması, ezberlenmesi, anlam dünyasından dersler çıkarılması, Allah'a bu isimlerle el açılması, İslâmî kültür ve geleneğin takip edilmesi ve devamına katkı sağlanması, nihai hedef olarak da Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanılması, O'nun rızasını kazanmanın umulması vb. ise bu türden eserlerin yazılma sebep ve amaçları arasındadır.

Kelâm/akâid ve tasavvuf gibi diğer bazı dinî ilim dallarının konuları arasında yer almakla ve Arapça yahut Farsça eserler verilmiş olmakla birlikte Türk İslam edebiyatı sahasında da esmâ-i hüsnânın geniş bir yer tuttuğu, kavrama dair zengin Türkçe telif faaliyetlerinin yapıldığı görülmektedir. Türk İslam Edebiyatı açısından genel itibarıyla esmâ-i hüsnâ kavramının, özellikle Tirmizî rivayetindeki hadiste geçen Allah'ın doksan dokuz ismini lügat ve ıstılah yönüyle şerh eden, açıklayan, insanın okuduğu isimden çıkarması gereken derse (hazz, hisse) işaret eden, isimlerin havâssına dair yorumlarda bulunan, muayyen vakitlerde kaç adet okunması/zikredilmesi gerektiğine, isimlerin tecellisine, faziletine dikkat çeken mensur, manzum veya mensur-manzum olarak yazılan ve kendi içinde genellikle "şerh, muamma, havâs" isimli/nitelikli çeşitleri bulunan dinî-edebî türdeki eserleri karşılamak için kullanıldığı söylenebilir. Kaside, gazel, mesnevi vb. nazım şekilleriyle kaleme alınan Allah ile ilgili edebî türler arasındaki tevâhidlerin ve münâcâtların yahut herhangi bir telifin içinde bu isimlerin sayımına, kısa açıklamalarına yer verilmiş, bu isimlere atıflar yapılmıştır. Fakat hassaten "edebî tür" açısından esmâ-i

⁵ İbn Mâce, "Du'â", 9.

⁶ Topaloğlu, "Esmâ-i hüsnâ", 11/406.

hüsnâ dendiğinde Allah'ın doksan dokuz ismine, bu isimlerin şerhine, havâssına hasredilen, *edebî* niteliği de bulunan müstakil eserler anlaşılmaktadır.

Türk edebiyatında esmâ-i hüsnâ türü kapsamında değerlendirilebilecek eserlerin önemli bir yer teşkil ettiği belirtilebilir. Bilinebilen ilk örneklerine 14-15. yüzyıllarda rastlanan bu edebî türde; Şeyhoğlu Mustafa (ö. 804/1401), Lâmiî Çelebi (ö. 938/1532), İbn İsâ Saruhânî (ö. 967/1559-60), İsmâil Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725), Hâkim Seyyid Mehmed (ö. 1184/1770), Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin (ö. 1202/1776), Ahmed Şakir Paşa (ö. 1234/1818), Hamdi Efendi (19. yüzyıl), İbrâhim Cûdî (ö. 1345/1926) gibi müellifler manzum, mensur yahut mensur-manzum olarak eser telif etmişlerdir.⁷ Bu bağlamda esmâ-i hüsnâ şerhini içeren teliflerden biri de Âşık Dindârî mahlasıyla tanınan Mucurlu Veli Recai Velibeyoğlu'nun, mensur-manzum olarak yazdığı *Esmâülhüsnâ* adlı eseridir. Hayatı ve eserlerine de değinilmekle birlikte çalışmada ana konu olarak şekil ve muhteva yönünden incelenerek yazarın *Esmâülhüsnâ*'sına dair değerlendirmelerde bulunulacaktır. Ayrıca yapılacak mukayese ile eserin genel hatlarıyla esmâ-i hüsnâ edebî türü içindeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

1. Veli Recai Velibeyoğlu'nun Hayatı ve Eserleri

Âşıklık tarzı şiir geleneği içinde değerlendirilebilse de eserlerinin özellikle muhtevası, bu geleneğin genel özelliklerini tam yansıtmamasından hareketle kendisi daha çok dinî-tasavvufî halk edebiyatı sahasında temayüz etmiş bir şair olan Veli Recai Velibeyoğlu:

16 Ağustos 1916 tarihinde Kırşehir/Mucur'da doğmuştur. Babasının adı şer'iyeye mahkemelerinde görevler yapan Mehmet Hayri, annesinin adı ise Emine'dir. Kendisinin altısı öz, altısı üvey on iki kardeşi bulunmaktadır. İlkokul eğitimini Mucur'da tamamlayan şair sonrasında -ilk şiirlerini kaleme almaya başladığı- Adana Muallim Mektebinden mezun (1938) olmuş, 1942 yılında askerlik vazifesini yapmıştır. Fatma Hanım ile evlenen yazarın bu evliliğinden Yusuf Olcaytuğ, Süleyman Mesut, Halil Selami, Hayrunnisa Müjde ve Mehmet Baki isimlerinde beş çocuğu doğmuştur. Velibeyoğlu iş hayatına ise öğretmenlikle başlamıştır. O öğretmenliği boyunca; İzmir'in

⁷ Esmâ-i hüsnâ şerhleri, muammaları ve havâssı üzerine çeşitli çalışmalar yapılmış, bu çalışmalarda ilgili edebî tür kapsamına giren eserlere az ya da çok yer verilmiştir. Diğer yandan çalışmanın hacmi göz önünde bulundurularak esmâ-i hüsnâ eserlerinin ve eserler üzerine yapılan araştırmaların hepsini sıralamak yerine esmâ-i hüsnâya dair yapılmış en kapsamlı çalışmalardan olan bir doktora tezi ile güncel olmaları ve en fazla esere yer vermeleri münasebetiyle bu edebî türde yazılmış eserleri listeleyen iki çalışmanın zikri ile yetinilmiştir. İlgili çalışmalar için bk. Şener, *Türk Edebiyatında Manzum Esmâül-Hüsnâlar*; Oğuz Yılmaz, *Hamdi Efendi'nin "Manzûm Münâcât ve Arz-ı Hâcât-Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi" Adlı Eseri (İnceleme-Metin)* (Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 17-29; Ali Öztürk, "İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ", *İslâmî İlimler Dergisi* 14/2 (2019), 27-41.

Torbalı ilçesinde, Mucur'un Yazıkınık, Acıöz, Kurugöl köylerinde, Mucur merkezde Merkez İlk ve Ortaokulunda, İstanbul Halıcıoğlu ilkokulunda görevler yapmış, 1968 yılında bu meslekten emekli olmuştur. Velibeyoğlu emeklilik yıllarında çalışma hayatında kopmamış; yazarlık, öğretmenlik yıllarında da uğraştığı gazetecilik ve yayıncılık işleriyle iştigal etmiştir. Bu minvalde o, 1961-1965 yılları arasında *Velibeyoğlu Takvimi*'ni çıkarmış, 1956-1962 arasında *Mucur Gazetesi*'nin basımında emeği geçmiş, 1960-1964 arasında ise *İslam-Türk Gazetesi*'nde çalışmıştır. Mucur'da Define Matbaası'nı kurarak eserlerinin çoğunu burada basan yazar, İstanbul'da bulunduğu sıralarda da bir müddet matbaacılıkla uğraşmıştır. 1991 yılında sabah namazına giderken bir trafik kazası geçiren yazar, 30 Nisan 1991 tarihinde vefat etmiştir. Yazarın mezarı, Topkapı Anıt Mezarlık'ta Turgut Özal'ın kabrinin arkasındadır.⁸

Hayatını okuma, yazma ve eğitim-öğretim ile geçiren, "Mucur'un Ahmed Mithat Efendisi"⁹ şeklinde anılan Velibeyoğlu'nun gerek şahsiyetiyle gerekse de kaleme aldıklarıyla dindar bir kişi olduğu, en azından bu yolda gayret gösterdiği dikkat çekmektedir.¹⁰ Nitekim onun; İslâm tarihi, Peygamberler tarihi, Hz. Ali, aşere-i mübeşşere, Ramazan ayı-oruç, Kadir Gecesi, cehennem, cinler, kader, na'tlar, tasavvuf, lügat, din-İslâm sözlüğü, fetva yazarları, Türk hükümdarları, Türk şairleri-hayatları-şiiirleri,¹¹ kahramanlık, İstanbul kütüphaneleri, hat, musiki, aşk, sevgi, özlem, nasihat, bayrak gibi dinî, tasavvufî, ahlâkî, millî, edebî, biyografik, sanatsal-kültürel konuları içeren, inceleme-araştırmayı da havi özgün ya da derleme müstakil, kitap-kitapçık, ansiklopedi, antoloji, katalog, piyes türünde manzum ve mensur, basılan ya da basılamayan pek çok eseri¹² bulunmaktadır.¹³ Özellikle dinî sahada edebî kişilik açısından

⁸ Şairin hayatı ile ilgili verilen bilgiler kendisi hakkında yapılan çalışmanın ilgili bölümleri derlenerek hazırlanmıştır. Çalışma için bk. Özlem Özkaymaz, *Kırşehir Yöresi Âşıklık Geleneği ve Kırşehirli Âşık Dindarı* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 41-48.

⁹ Ayrıca bk. Ahmet Cüneyt İssı, "Mucur'un Ahmet Mithat Efendi'si ve "Ya Param Olaydı Ya Namussuz Olaydım" Benzeri Bir Serzenişin Acıtan Öyküsü: Veli Recai Velibeyoğlu ve Örneklerle Basılı Bütün Şiir Kitapları Antolojisi", 1. *Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni*, haz. Ahmet Günşen (Kırşehir: Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları, 2004), 278-288.

¹⁰ Haddizatında şair de "Dindarî" mahlasını kullanmaktadır.

¹¹ Yazarın Türk şairlerine dair kaleme aldığı bir eserine yönelik yapılan çalışma için bk. Gözde Özcanar, *Veli Recai Velibeyoğlu'nun Bütün Türk Şairleri Adlı Eseri "A-D" Arası Şairler (İnceleme-Metin)* (İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), 2013.

¹² Eserleri hakkında bilgi için ayrıca bk. Özkaymaz, *Kırşehir Yöresi Âşıklık Geleneği ve Kırşehirli Âşık Dindarı*, 48-60.

¹³ Bu minvalde Velibeyoğlu'nun, üç bin civarı eseri ve dört ansiklopedisinin bulunduğunu bizzat kendisinin ifade etmesi onun ne kadar velûd bir müellif olduğunu göstermektedir. Bilgi ve belge için bk. Özkaymaz, *Kırşehir Yöresi Âşıklık Geleneği ve Kırşehirli Âşık Dindarı*, 49, 426.

halk edebiyatı tarzında telifleri bulunan Velibeyoğlu'nun¹⁴ bu teliflerinin yanı sıra kurduğu matbaa ve çıkardığı gazete ile de Türk-İslâm matbuat hayatına katkı sağladığı görülmektedir.

2. Velibeyoğlu'nun Esmâülhüsna Adlı Eseri

2.1. Eserin Şekil Hususiyetleri

Velibeyoğlu, eserinde Allah'ın doksan dokuz ismine, başlıklar hâlinde yer vermiştir. Fakat müellif, Allah'ın doksan dokuz güzel ismini beyan eden Tirmizî ya da İbn Mâce rivayetinde geçen isimleri tam anlamıyla esas almamıştır. O, bunun yerine -eserinin ön sözünde ifade ettiği üzere- âyetlerde ve hadislerde Allah'ın doksan dokuz isminin geçtiğini söylemiş ve eserinde açıklamalarıyla yer verdiği isimleri alfabetik olarak sıralamıştır. Şairin başlıklandığı doksan dokuz isim¹⁵ şunlardır:

Âdil, Afîv, Ahad, Âhir, A'lâ, Alîm, Allah, Azim, Aziz, Bâis, Bâki, Bâri, Basir, Bâsit, Bâtın, Birr, Cami, Cebbar, Celil, Evvel, Fettâh, Gaffar, Gafur, Gani, Habîr, Hâdi, Hâfız, Hakîm, Hâlik, Halim, Hamid, Hannan, Hasib, Hayy, Hû, Kâbız, Kadîm, Kadir, Kahhar, Kavi, Kayyum, Kebir, Kerim, Kuddus, Lâtif, Malik, Mecid, Mennan, Metin, Mübdi, Mücib, Muğni, Muhaymin, Muhit, Muhsi, Muhyî, Muîd, Muizz, Mukaddim, Mukîr, Muktedir, Mü'min, Mumit, Muntakim, Musavvir, Muta'âl, Mütekebbir, Mu'ti, Mülk, Müzill, Nafi, Nûr, Râfi, Rahim, Rahman, Rakîb, Raûf, Rezzak, Sabûr, Samed, Selâm, Settâr, Semi, Sübhan, Şehid, Şekûr, Tevvab, Vâcid, Vahhab, Vahid, Vâlî, Vâris, Vâsi, Vedûd, Vekil, Veliy, Zahir, Zar, Zü'l-celâli ve'l-ikram.

Yazar; -Tirmizî rivayetinde geçen- *er-Reşîd*, *el-Muksit*, *el-Mâni'*, *el-Bedî'*, *el-'Aliyy*, *el-Hakem*, *el-Hakk*, *el-Mâcid*, *el-Muahhir*¹⁶ isimlerinin Allah'ın sıfatları arasında bulunduğunu söylemiş fakat bunlar için ayrı başlıklar açmamıştır. *el-Melik* ve *el-Hâfid* isimlerini ise hiç zikretmemiş; ilgili rivayette geçen *el-'Adl* yerine *Âdil*, *Hafiz* yerine de *Hâfız* ismini kullanmış; tamlama haliyle Allah'ın güzel isimleri arasında tamlama hâlinde bulunan *el-Mâlikü'l-mülk*'ü ise *Mâlik* ve *Mülk*¹⁷ şeklinde ayrı isimler olarak değerlendirmiştir. Öte yandan eserde hadiste yer almayan *Ahad*, *A'lâ*, *Hannan*, *Hû*, *Kadîm*, *Mennan*, *Mu'ti*, *Settar* ve *Sübhan* isimleri için de başlıklar açmıştır.

¹⁴ Velibeyoğlu'nun hayatı ve şiirleri hakkında yapılan bir çalışma için bk. Güner Bahadır, *Âşık Dindarî'nin Hayatı, Sanatı, Şiirleri* (Kırşehir: Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Projesi), 2005.

¹⁵ Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki eserde yer yer imla veya yazım yanlışları vardır. Fakat çalışmada eserden verilecek örnek metinlerdeki imlalara herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır.

¹⁶ Eserde bu isimlerden *el-Hakem* yerine *Hüküm*; *Muahhir* yerine de yanlışlıkla *Muharrir* yazıldığı görülmektedir.

¹⁷ Yazar, yanlış bir şekilde *mülk* kelimesinin "sahip" manasına geldiğini söylemiştir. O, burada muhtemelen *mâlik* kelimesini kastetmiş olmalıdır.

Velibeyoğlu, eserinde başlıklandığı ismi önce mensur olarak açıklamış, daha sonra o isme dair söylediği manzumeye¹⁸ yer vermiştir. Eserde şair, beyit formuyla ikilik düzeninde söylediği dört şiir (toplam 30 beyit) hariç doksan beş başlıktaki manzumeleri dörtlük nazım birimini kullanarak hece ölçüsüyle söylemiştir. Bu başlıklar altında toplam 383 dörtlük yer almaktadır. Müellif, başlıklarla yer verdiği esmâ-i hüsnâdan sonra “İçindekiler” başlığıyla yine alfabetik sırayı gözetip Allah’ın güzel isimlerini 21 dörtlük ile nazmederek eserini tamamlamıştır. Dörtlüklerde genellikle koşma, mani, destan, türkü gibi nazım şekillerinde esas alınan 5’li, 7’li, 8’li, 11’li, 14’lü hece ölçüleri ve yine bu nazım şekillerinde görülen uyak düzenlerini/kafiye örgülerini tercih etmiş; redifi kafiye yerine kullandığı da olmuş; bazen de genellikle türkülerde görülen dörtlüklerin son dizesini “kavuştak/bağlama” haliyle söylemiştir. Şair; *Celil*, *Muhsi*, *Rezzak* ve *Vedûd* hariç başlıkların altındaki şiirlerin son dörtlüklerinde ise **Velî**, **Aşık Velî**, **Velibeyoğlu** ve **Recâi** mahlaslarını (tapşırma) kullanmıştır. Şiirlerde yer yer hece ölçüsünde, duraklarda ve kafiye örgüsünde uyumsuzluklar da görülmüştür. Bazen hece sayısını tutturabilmek adına ses türemesi veya düşmelerinden de yararlanmış. Nazım türü açısından ise onun eserindeki manzumelerin; esmâ-i hüsnâ dışında tevhîd, ilâhi, münâcât, na‘t, şefâatnâme, nasihatnâme gibi türler arasına girdiği söylenebilir:

Metin

Dayanıklı, sağlam, kavi, kuvvetli, şedit olan Cenabı hakkın esmasındandır.
Kur’anda ancak bir yerde ve şöyle geçmektedir. .. şüphe yok ki Allah rezzak,
kuvvet sahibi Metin o
Vezzariyat sûresi-âyet: 68.
İmızgamaz kopmaz bir Metin kulpa bağlan ki;
Sahte dost dar gününde kara bayraklar açar..

Allah Kâfir, müslime ayrı ayrı tat vermiş
Bu badeyi kim ayık, kimi esrük içer..¹⁹

Kayyum

Ezelden ve ebeden daima yaşayan, daima durup tutacak olan, fenadan zevalden münezzeh Hayy-ü Kayyum Cenabı Hakkın esmaülhüsnâsındandır.
Kayyum, Kur’anda (Bakara 155, Âli İmran 2, Tâhâ 111) 3 âyette geçer. Hayy ismi ilahisi ile birlikte zikredilmiştir.
Fenadan münezzeh ya Hayy-ü Kayyum
Daima durupta tapacak sensin
Zevalden münezzeh ya Hayy-ü Kayyum

¹⁸ Şair, *Muhît* ve *Şehîd* başlıklarının altında aynı manzumelere yer vermiştir.

¹⁹ Velî Recâi Velibeyoğlu, *Esmâülhüsnâ* (Mucur: Define Matbaası, 1962), 49.

Noksansız daimi kalacak sensin²⁰

Yaratmışsın bu âdemi
Bir ismine denmiş Semi
el açıp yalvarmak demi
Duyur aşkını Allahım

Velibeyoğlu an geçer
İsraf etme zaman geçer
Yalvarıgör aman geçer
Duyur aşkını Allahım²¹

Yazarın, dinî-tasavvufî halk edebiyatı/âşık tarzı Türk edebiyatı geleneğinden gelmesinin tezahürleri onun benzer nitelikli ürünlerinde olduğu gibi bu eserinde de kullandığı dil yapısı, üslup ve anlatım açısından kendini göstermektedir. Öncelikle Allah'a mahsus en güzel isimleri konu edinen eser, dinî niteliğiyle bünyesinde Türkçenin dışında çoğu Arapça azı Farsça kökenli kelimeleri, tamlamaları veya ekleri de barındırmaktadır. Bu yabancı kökenli kelimelerin bazıları artık Türkçeleşmiş iken bazılarının anlamlarını bilmek, dinî bilgiye/alt yapıya, ıstılaha vukufiyeti ya da muhatabın ilmî durumuna göre sözlüğe başvurmayı gerektirebilmektedir. Bunun yanı sıra Velibeyoğlu eserinde “har, kapsak, keli, nâş, yumak, zâr, baylamak, ımızganmak, kölük, çizgi, melik, dünek, öğmek, farımak, acer, esrük, dalap, süymek, yalabımak, belenmek, elenmek, dölenmek, ser salmak, tırısı gitmek, entipüften, yermek, ütmek, ezgin, yelmek/yeldirmek, vizir, belâh, barak, ilmek/ilemek, tutman, itmen, eksilmen, mükkam” gibi yerel dilden/halk ağzından kelimelere ya da söyleyişlere de yer vermiştir. O, delillerle, anlattığı hususu desteklemek/kuvvetlendirmek, konuyu ilgi çekici hale getirmek, dikkatleri söylediği söze çekmek, merak uyandırmak vb. saiklerle yer yer gerek lafzen gerek manen âyet ve hadis iktibaslarından-telmihlerinden; halk dilinden, atasözlerinden, deyimlerden; Leyla ile Mecnun gibi aşk mesnevilerine yaptığı atıflardan; gül, bülbül, şarap, bade, meyhane, pervane başta olmak üzere klasik ve halk edebiyatında sıkça kullanılan mefhumlardan ya da benzetme unsurlarından istifade etmiştir:

Âkıl, bâliğ, yok mu erkeklik sende
Kör, kötürüm, köle değilsin hem de
Okunuyor ezan vacip de sen de
Yevmülmezid olan cumamıza gel

Kusur eyleme ki taktir hallakın

²⁰ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 41.

²¹ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 83.

Üzülme VALLAHÜ HAYRÜRRAZİKİN
Ne büyük rahmettir verilen bu din
Yevmülmezid olan cumamıza gel²²

Rahat eylemiş niceler gelmiş
Var mıdır sen söyle murada ermiş
Herkes bir sevdaya gönülün vermiş
İçte çeng ü rebâb et aşkı şarap²³

Cahil koşar entipüften bahane
Çıkar biri derki bundan sana ne
RECAİ seninçün söyler zamane
Çeşmeden testini dolsan olmaz mı²⁴

Kuru iymanı ne kabul edesin
Ne bir fayda çıkar kati, kuraktan
“ Len tenâül birre hatta tünfikû,,
Yesin ve yedirsin deyü topraktan

Canlandıran MUHYİ emri ol “ KÜN”
Ey alan! Verene olmaz mı şükrün
Mevsimler dönüyor yok mu gördüğün
Bu nankörlük nedir utanman Hak’tan²⁵

Şükür ki söylemeden, işlemeden sorulmaz
Katı gönülden nice nice günâhlar geçer.

Yüce Peygamberimiz ne veciz buyurmuşlar:
Aldanma, sıhhatla boş vakit elden tez geçer²⁶

Bu bağın gülleri soplulu kurumaz
Habis ruhlar tadın alıp farımaz
Değirmen dökme su ile yürümez
Mecid ismini duyup ihsana geldim²⁷

²² Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 78.

²³ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 52.

²⁴ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 72.

²⁵ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 56.

²⁶ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 49.

²⁷ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 47.

Ceviz çürür özden olur
 Gönle yara sözden olur
 Aşık ağlar gözden olur
 Gelirse bilin başına²⁸

Velibeyoğlu, açık, akıcı, yer yer veciz ifadelerle samimi ve anlaşılır bir dil ve üslup ile eserini kaleme almıştır. Bu husus; halk edebiyatının karakteristik özelliği olmasının yanı sıra yazarın dinî nitelikli konuyu ihtiva eden eserinde yazdıklarını, muhatabın kolayca anlamasını, mesajının yerine doğrudan, net bir şekilde ulaşmasını amaçladığıyla açıklanabilir. Bu bağlamda yazarın genel itibarıyla rahat bir söyleyişe sahip olduğu da söylenebilir. Dinî bir eser hüviyetinin de etkisiyle şair; ibadetlere sarılmaya, Allah'ın, Peygamber'in ve Kur'ân'ın yolundan gitmeye, doğru yoldan ayrılmamaya, ihlaslı, sıdk üzere olmaya teşvikleri ve tavsiyeleri içeren hitap edici, öğütleyici ya da irşada/yol gösterici bir anlatımı seçmiştir. Bu anlatımda gayet samimi-dindar bir şahsiyet yansıtırken genelde didaktik yer yer de lirik dili kullanmıştır. Emir ve nehyeden, özellikle münâcâtta bulunduğu kısımlarda acziyetini, çaresizliğini bildiren, bazen sohbet havasında “sen-ben” dilinin yansımaları görülen, özeleştiriye de barındıran eleştirel ifadelerin yer bulduğu, Allah'tan başkasına boyun eğmemeyi telkin ederek cesur; O'ndan her ne gelirse “hoş” karşılayan kabullenici bir dil de Velibeyoğlu'nun eserindeki anlatımına dair özellikler arasındadır. Onun tabiata, insana, topluma genel ifadeyle varlığa dair unsurları şiirlerinde etkin şekilde tasvir etmesi/betimlemesi de anlatımının başarılı olmasına katkı sağlayan bir diğer husustur.

Şair anlatımını güçlendirmek, ahenkli hâle getirmek, muhatabını etkileyerek onu söylediği söze çekmek vb. sebeplerle edebî sanatlara da sık sık başvurmuştur. Hem çalışmanın hacmi hem de yazarın, tasannudan ziyade kendi mesajını okuyucusunun mümkün merteye anlamasını gaye edinmesi itibarıyla bu sanatlara ayrıntılı olarak değinilemeyecektir. Konuya dair ana hatlarıyla birkaç kelam etmek gerekirse de Velibeyoğlu'nun eserinde özellikle ele aldığı konuyu doğrudan aktarır şekilde nükteyi, söz ve mana uyumunu gözeterek tenasübe özen gösterdiği, teşbih, istiare, kinaye, tekrar, irsâl-i mesel, nida, istifham, tahkiye, iktibas, telmih, teşhis, cinas gibi söz ve anlama yönelik sanatlarına başvurduğu söylenebilir:

Günlerde bir gün bir torun evlâdı
 Dedesini yerken gördü çanaktan

Hayran hayran baktı, sonra merakla
 Başladı karmağa çamur, topraktan²⁹

²⁸ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 89.

²⁹ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 97.

Dinle ey gözüm nuru
İster isen huzuru
Bırak dünyayı yürü
Cami'ye gel Camiye³⁰

Âhir çekilince ömrünün ipi
Ok atılmağa yay gerilsin de gör
Ulu çınar selvi kavaklar gibi
Şu kara toprağa serilsin de gör³¹

Gaflet uykusuna serini salan
Hak nûrundan biraz alsan olmaz mı
Dünya âleminden tırıs giden
Kendi insanlığın bilsen olmaz mı³²

2.2. Eserin Muhteva Hususiyetleri

Esmâülhüsna'yı her zaman zikret
Erhamürrahimin Hâlik'i fikret
Velibeyoğlu öğ haline şükret
Allahı birleyen iz'anımız var³³

Türk edebiyatında dinî eserler nitelikleri itibarıyla okuyucuyu bilgilendirme gayesi de güdülenerek, kısaca Allah, Hz. Peygamber, İslâm tarihi, âyet ya da hadis açıklamaları, kıraat, kelâm/akaid, fıkıh-ilmihal, tasavvuf gibi İslâmî ilim sahalarına ait konuları ihtiva etmektedir. Allah ile ilgili edebî türler arasında yer alması hasebiyle Velibeyoğlu da *Esmâülhüsna* isimli eserinde dinî kategoriye dâhil konulara doğrudan ya da dolaylı değinmiştir. Esmâ-i hüsnâyı konu edindiği için yazar, eserinde muhteva olarak doksan dokuz başlığın altında Allah'ın isimlerini merkeze almış, az da olsa bu isimlerin selbî, subûtî, haberî gibi sıfatsal tasnife dair ayrıntılara da girmiştir:

Yüceden yüce o Kebir
Kur'anda hadiste denir
Sıfat haberiyedendir
Tebîh der A'lâ diye³⁴

Yazar, başlıkların altındaki mensur bölümlerde Allah'ın güzel isimlerinin sözlükte ya da ıstılahta ne manalara geldiğini ifade etmiş, genellikle ilgili ismin Kur'ân'ın hangi âyetinde/âyetlerinde geçtiğini belirtmiş, bundan sonra da ilgili ismin anlamını -özellikle

³⁰ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 17.

³¹ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 22.

³² Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 72.

³³ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 32.

³⁴ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 5.

de A'lâ, Afuvv, Bâ'is, Câmî', Celîl, Ğanî, Kâbiz, Kadîm, Kayyûm, Hannân, Muktedir, Mübdi', Mümit, Vâsi' isimlerinde görüleceği üzere- tamamen ihtiva edecek şekilde dörtlüklerle manzum olarak açıklamıştır. Bazen de ismin anlamına/açıklamasına sadece mensur kısımda yer vermiş, manzumesinde ise ismin anlamı ya da medlûluyla münasebet (tenasüp) kurar tarzda atıflarda (bir nevi telmihte) bulunarak çeşitli hususlara değinmiş, bazen de ismin açıklamasını sadece mensur kısma bırakmıştır:

Bâis

Kıyamet gününde uyandırıcı anlamına gelen bu kelime Esmâülhüsna'dandır. Kur'anda: Sıfat olarak geçmez. Bu kökten türemeler çok geçer. (Bak: Hacc Sûresi-5, Yâsin Sûresi-52) Şairlerbu kelimeyi pek çok kullanmışlardır.

Fırsat gidince her akıl taplar
Tasasın önceden edin ahablar
Cümle yarattığı mahşere toplar
Kıyamet gününde uyandırıcı³⁵

Gıda veren MUKÎT, MUKTEDİR güçlü
MÜMİN sinelere Şeytanlar öçlü
MÜMÎT ne dilerse dışlı ve içli
MUNTAKİM kullara giryan görünür³⁶

Lâtif

Letâfetli, hoş, yumuşak, nazik, mülâyim en ince en gizli umuru bütün inceliği ile kolay kolay bilen ve nasıl yapıldığı gizli olan en lâtif şeyleri yapan ve mahlûkatının muhtaç oldukları menafii lutf-u inayetiyle ihsan ve iysâl eyleyen lutufkâr anlamlarına olan Esmâülhüsna'dır.

Kur'anda En'âm-103, Yunus-100 Hacc 663, Mülk 14nci âyetlerde geçer. Edebi hayatta mutasavvuf şairler kullanmışlardır.

Azlık kanlar yuttururdu
Çokluk kendin güttürürdü
Dilden gelen elden gelse
Fukarayı şad ettirirdi

Ödünç gitti güle güle
Geldi gözün sile sile
Lâf ile pilav pişirdi
Poyraz doldurdu mendile

Sabır acı meyvası hoş

³⁵ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 10.

³⁶ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 101.

Görsen kemlik bırak savuş
Yorğan kor, yastığa pisler
Verirsen deliye bir iş

Danış ki dağlar aşasın
Danışma yoldan şaşasın
VELİBEYOĞLU ün etti
Lâtif lutfetsin, yaşasın³⁷

Allah ile ilgili edebî türler arasında bulunmaları hasebiyle esmâ-i hüsnâların tevhîd ve münâcât türleri ile yakın ilişkide olduğu, iç içelik arz ettiği görülmektedir. Bu bağlamda Allah'ın varlığına ve birliğine yer yer vurgular bulunsa da Velibeyoğlu'nun eserinde; açıklamasını yaptığı ismin kelime-ıstılah anlamı ve tecellisiyle (örneğin Muktedir isminde kudretinin sonsuzluğuna ya da Afuvv isminde bağışlayıcılığına atıflarla yapılan çeşitli dualar) irtibat kurarak icabet ümidiyle kendisini şerefli bir mümin olarak yaşatmasını dilediği, zayıflığını, acziyetini vb. belirttiği münâcâtlar daha ön plandadır. Nitekim başlıkların altındaki çoğu manzumede şairin Allah'a yakarışları duyulmaktadır:

Yücelerden yücesin
Her şeye Muktedir Allah
Erkin tutmuş cihanı
Bileyim yol vararak

Yağmur koşar yer deyi
Kul el açar ver deyi
Kaldır artık perdeyi
Bulayım yalvararak³⁸

Yoğrulmuşuz nisyan unutkanlıkla
İsyanımız çoktur hiç sığmaz akla
Gelirsek huzura bu insanlıkla
A bağışlayıcı Tanrım af eyle

Küçükte suç eksik olmaz hatadır
Arzuhal eylemek yüce katadır
Büyüklük şanı af etmek atâdır
A bağışlayıcı Tanrım af eyle

Sağ gözden sola yok fayda Allahım

³⁷ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 45.

³⁸ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 61.

Döndü yönüm sensin bir tek penâhım

Velibeyoğlu der sanadır âhım

A bağışlayıcı Tanrım af eyle³⁹

Velibeyoğlu'nun eserinde dinî-edebî türler arasında bulunan ve Hz. Peygamber'in övgüsünün, ondan medet-şefaât talebinin yer aldığı na't türünden manzumeler de mevcuttur. Bunların dışında genel hatlarıyla eserin muhtevasını; şeriate ittiba, emirlere sarılmak, nehiylerden sakınmak, nefse uymamak, geçici dünya hayatına aldanmamak, tembellik ya da cehaletten uzak ilim, irfan ve takva sahibi ihlaslı-sadık bir mümin-Müslüman olmak, Allah'ı tespih/zikir etmek, doğru yolu bulmak, Kur'ân, tevhîd, iman-ikrâr-teslimiyet, tevekkül, kulluk bilinci, helaller-haramlar, büyük günahlar, tevbe, Peygamber kıssaları, ölüm, kıyamet, mahşer, aşk, gönül, hikmet, hakikat, marifet, tevazu, gurbet, gam, keder, dert, fenâ/fânî, bekâ/bâkî, el emeğiyle kazanç, günlük hayat, tabiat, toplumda görülen bozukluklar/olumsuzluklar, zamaneden şikâyet gibi dinî, tasavvufî, ahlâkî, sosyolojik unsurlar oluşturmaktadır:

Mennana açıktır el Recai'nin

Söyler bülbül gibi dil Recai'nin

Ahmet Muhtar Mahmud Muhammed varken

Açılır cennete yol Recai'nin⁴⁰

Bu evlâd-ü'iyal varken

Düşmana hacet kalmadı

Neyleyim Hazret Nebiden

Bekarlık adet kalmadı

Birer fare köftehorlar

Cebimide yoklıyorlar

Dünyanın son diyorlar

Yani emanet kalmadı

Oğlan çıkışır babaya

Kız burun büker anaya

Kamu girmiş bu belaya

Hiçte, saadet kalmadı

Sana sığındım ya Halim

Bu gidiş, bu düzen elim

Hilmini diliyor **VELİ**'m

³⁹ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 2.

⁴⁰ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsna*, 48.

Başkaca necat kalmadı⁴¹

Nuhun tufanı bir hikaye misal
Hûd zamanı İrem bahçesi her hal
Salih kavmi Semûd yüklenmiş vebal
Nankör insandaki bu inkare bak⁴²

Vâris olan Allah mal bölüşmüştür
Şuradan şuraya bekçisin demiştir
Nefisle şeytanla hep çarpışmıştır
Sıdkîle bu yolda saldırmak gerek⁴³

Adüvullahı dost edinme sakın
Çalışıp insanlık şerefine takın
Çıktı alâmeti, kıyamet yakın
Yokmu gözün belli beyan görünür

Gençler gezer gelin kız hevesine
Zamane dadanmış el kesesine
VELİBEYOĞLU'nun gelin sesine
Çıktı dedikleri her an görünür⁴⁴

2.3. Eserin Esmâ-i Hüsnâ Edebî Türü İçindeki Yeri

Teliflerinin niceliği ve niteliği itibarıyla özelde dinî edebiyat sahasına yönelik kayda değer ürünler veren Velibeyoğlu'nun Allah'ın güzel isimlerini ele aldığı *Esmâülhüsnâ* adlı eserinin, onun dinî edebiyat sahasına yaptığı katkının önemli numuneleri arasında yer aldığı düşünülmektedir. Karşılaştırmacı gözle bakıldığında müellifin eserinin esmâ-i hüsnâ türünde yazılmış diğer eserlerle arasında şekil ve muhteva açısından benzer/ortak özellikleri olduğu gibi ayırt edici yönleri de bulunmaktadır. Şekil açısından, örneğin İsmail Hakkı Bursevî'nin (ö. 1137/1725) *Tuhfe-i Recebiyye*⁴⁵ eseri gibi *Esmâülhüsnâ* da hemen her şerhte yer bulan başlık sistemiyle, mensur ve manzum kısımlardan oluşmaktadır. Manzum eser bağlamında ise nazım birimi itibarıyla Klasik Türk Edebiyatı döneminde esmâ-i hüsnâların beyit nazım birimiyle yazıldığı görülürken Velibeyoğlu eserini -60 mısra hariç- harf inkılabı sonrası yazılan

⁴¹ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsnâ*, 30.

⁴² Velibeyoğlu, *Esmâülhüsnâ*, 67.

⁴³ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsnâ*, 92.

⁴⁴ Velibeyoğlu, *Esmâülhüsnâ*, 73.

⁴⁵ Eser için bk. İsmail Hakkı Bursevî, *İlahî İsimler (Tuhfe-i Recebiyye)*, haz. Selim Çakıroğlu (İstanbul: Sufi Kitap, 2008).

örneğin Cengiz Numanoglu'nun,⁴⁶ Sadettin Kaplan'ın,⁴⁷ Gökhan Evliyaoğlu'nun⁴⁸ esmâ-i hüsnâları gibi dörtlük formu ile telif etmiştir.

Velibeyoğlu'nun *Esmâülhüsna*'sının aynı türdeki diğer eserlerle şekil açısından farklılığı öncelikle başlıklarda dolayısıyla eserde yer verdiği isimlerde göze çarpmaktadır. Yukarıda geçtiği üzere esmâ-i hüsnâlarda genel itibarıyla Tirmizî rivayeti esas alınırken Velibeyoğlu, bu rivayetteki çoğu ismin yanı sıra yine doksan dokuz ismi muhafaza etmek kaydıyla Kur'ân'da zikredildiğini belirttiği başka isimlere de başlıklar açmıştır. Öte yandan her yazarın ya da şairin dil, üslup ve anlatım gibi yönleriyle özgünlüğü yakalayarak eserine kendine has damgasını vurması, telifini başarıya götürecektir etkenler arasında olduğu söylenebilir. Bu çerçevede halk edebiyatının ortak söyleyişinden yararlınsa da kullandığı dilin, konuları aktarmak için tercih ettiği üslup ve anlatımın, Velibeyoğlu'nun *Esmâülhüsna*'sını diğer esmâ-i hüsnâlardan farklı kılan bir diğer husustur.

Allah'ın isimlerini sadece saymakla yetinen eserler dışında gerek klasik dönemde gerekse de Cumhuriyet döneminden sonra kaleme alınan manzum esmâ-i hüsnâ şerhleri ile muhteva açısından karşılaştırıldığında Velibeyoğlu'nun eserinde -özellikle de manzum kısımlarda- ilgili ismin anlamına dair açıklamalara daha az yer verdiği görülmüştür. Allah'ın güzel isminden hangi dersin çıkarılması, kaç adet okunması gerektiği, kulun zikrettiği isimden göreceği tecelli gibi havâssa dair hususlara ise hiç değinmemiştir. Velibeyoğlu daha çok eserinin mensur kısımlarında kısaca açıklamalarda bulunmayı, manzum bölümlerde ise: "En güzel isimler Allah'ındır. O'na bu güzel isimlerle dua edin."⁴⁹ âyetinin muktezasınca isimlerin anlamlarıyla irtibat kurarak yaptığı münâcâtları ön plana çıkarmıştır. Yani *Esmâülhüsna*, dinî-edebî tür olarak hem esmâ-i hüsnâ şerhini hem de münâcâtı bünyesinde barındırmıştır. Bu yönüyle eserin bazı esmâ-i hüsnâlarla özellikle de Hamdi Efendi'nin (19. yüzyıl) isimlerin anlamlarını dikkate alarak Allah'a sıkça yakarıştı bulunduğu *Manzûm Münâcât ve Arz-ı Hâcât Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi*⁵⁰ ile benzerliği dikkat çekmektedir. Muhteva yönünden diğer eserlerle arasındaki farklardan birinin; müellifin Tirmizî rivayetinde bulunmayan Allah'ın güzel isimlerine yer vermesinde görüldüğü söylenebilir. Bu hususla bağlantılı olarak dinî sahada kalem oynatan her müellifin şahsiyeti, yaşadığı dönem, ihtiyaçları vb. dikkate alındığında

⁴⁶ Eser için bk. Cengiz Numanoglu, *Şuur Bütün Şiirleri* (İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2011), 377-395.

⁴⁷ Eserin başlıkları altındaki şiirler dörtlük halinde olup bu manzumelerden sonraki kısım daha çok serbest tarzda kaleme alınmıştır. Eser için bk. Sadettin Kaplan, *Esmâ-i Hüsnâdan Esintiler* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1998).

⁴⁸ Gökhan Evliyaoğlu, *Şiirlerle Esmâ-i Hüsnâ* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002).

⁴⁹ el-A'râf 7/180.

⁵⁰ Esere dair yapılan çalışma için bk. Yılmaz, *Hamdi Efendi'nin "Manzûm Münâcât ve Arz-ı Hâcât-Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi" Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*.

münâcâtlarında öznel unsurlar olduğu gibi Velibeyoğlu da eserinde Allah'ın isimleriyle münâcâtta bulunduğu yerlerde kendine özgü durumları dile getirmiş, bu durumlarla bağlantılı olarak Allah'a yakarmıştır. Ayrıca Allah'ın güzel isimleriyle kurgulanan eserinin muhtevasında da müellifin kendi tercihlerini, halk edebiyatı üslubuyla görmek mümkündür.

Dinî-edebî türlere dair eser yazımının Osmanlı'nın son yüzyıllarında nicelik açısından yavaş yavaş gerilemeye başladığı gerçeği ve sonrasında da Arap harflerinden Latin alfabesine geçilmesi bağlamında bakılacak olursa esmâ-i hüsnâ türündeki eserlerin de kaleme alınmasının görece gerilediği ve durakladığı görülmektedir. Bu yönüyle Velibeyoğlu'nun 1962 yılında yazdığı *Esmâülhüsna*'sının bir nevi doğrudan esmâ-i hüsnâ dolaylı şekilde de tevhid ve münâcât edebî türlerine dair telif geleneğinin tekrar gündeme gelmesini sağlamıştır. Nitekim harf inkılabı sonrası -Velibeyoğlu'nun eserine gelene kadar- manzum ve edebî değeri haiz esmâ-i hüsnâ telifi olarak bilinebildiği kadarıyla sadece 1936 yılında Bıçakçızâde İsmail Hakkı b. Osman'ın (ö. 1950)⁵¹ ve 1960 yılında Enver Tuncalp'ın (ö. 1992)⁵² yazdığı iki eser bulunmaktadır. Bu yönüyle Velibeyoğlu'nun eserinin esmâ-i hüsnâ şerhi literatüründe dikkate değer bir yerinin olduğunu söylemek de mümkündür.

Sonuç

Veli Recai Velibeyoğlu/Âşık Dindarî; 20. yüzyılda yaşamış, dinî-tasavvufî halk edebiyatının son dönem temsilcilerinden velûd bir müelliftir. Mensur eserler kaleme almasının yanı sıra söylediği şiirler de azımsanmayacak niceliktedir. Halk edebiyatının rüzgârıyla kaleme aldığı şiirlerinde günlük hayata değinmekle birlikte dinî konularda da çokça kelam etmiştir. Bu yönüyle *Esmâülhüsna* adlı eseri, dinî edebiyat vadisindeki ürünlerinden biridir. Eserin esmâ-i hüsnâ türü içindeki yerini, önemini, değerini gösteren hususların başında şekil ve içerikten ziyade öncelikle; hem bir edebî tür olarak esmâ-i hüsnâ şerhi yazma geleneğine katkıda bulunmasının, geleneğin devamlılığını sağlama çabasının hem de Allah'ın güzel isimlerini açıklamaya yönelik özellikle manzum eser yazımını tekrar gündeme getirerek kendinden sonra bu sahada kalem oynatacaklara öncülük etmesinin geldiği kanaatindeyiz. Haddizatında -konuya “edebiyatta gelenek” mefhumu çerçevesinde bakıldığında- eserinin basım yılından sonraki yıllarda ve günümüzde bu türe dair ürünlerin yazılmasında Velibeyoğlu gibi yazarların etkisinin olduğu düşünülebilir.

⁵¹ Eser için bk. Bıçakçızâde İsmail Hakkı b. Osman, *Esmâü'l-hüsna'nın Nazmen Tefsiri* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 132), 28+III. Harf inkılabı gerçekleşmekle birlikte Osmanlı Türkçesi alfabesi ile telif edilen eser hakkında yapılan çalışma için bk. Kübra Yılmaz, “Bıçakçızâde İsmail Hakkı ve Manzum Esmâ-i Hüsnâ Şerhi”, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Aralık 2023), 269-306.

⁵² Eser için bk. Enver Tuncalp, *Allah'ın Güzel İsimleri* (Ankara: İslami Neşriyat Evi, 1960).

Esmâülhüsna'nın, az çok kusuruyla birlikte dinî-tasavvufî halk edebiyatının şekil ve söyleyiş özellikleri açısından başarılı olduğu söylenebilir. Şeklin yanı sıra muhteva yönünden çok çeşitli ve geniş yelpazedeki konuları ihtiva etmesi de eserin dikkat çekici hususlarından. Öte yandan esmâ-i hüsnâ türündeki eserleri genellikle divan ya da tekke-tasavvuf edebiyatı geleneğinden gelen müellifler telif etmişlerdir. Bu yönüyle halk edebiyatı geleneğinden de beslendiği söylenebilecek bir şahsın böyle bir dinî eser yazarak esmâ-i hüsnâ yazma geleneğini devam ettirmesi ayrıca değerlidir. Bahsi geçtiği üzere Velibeyoğlu eserinde Allah'ın isimlerinin sözlük ya da ıstılah anlamlarıyla bağlantılandırarak söylediği münâcâtlarda dinî konuların yanı sıra günlük hayata, toplumdaki olumsuzluklara atıflar yapmış, doğru yoldan gidilmesi, yanlış yollara sapılmaması, şeytana ve nefse uyulmaması gerektiğine dair nasihatlerde ve telkinlerde bulunmuştur. Bu nasihatler, yazarın kendinden çok içinde yaşadığı toplumu öncelediğini göstermektedir. Bu bağlamda toplumsal durum tespiti yaparak dönemin şartlarına dair bilgiler vermesi, onun eserini farklı kılan bir diğer husus olarak tebarüz etmektedir.

Son olarak, 1962 yılında basılan eserdeki özellikle yabancı kökenli lafızların imla ve yazımında -bazıları baskı kaynaklı- pek çok hatanın bulunduğu görülmektedir. Baskısı tükenen, incelenip gözden geçirilerek tekrar basılması gereken bu tür eserlerin yeni basımlarının yapılması, müelliflerinin isimlerinin yaşatılması ve dinî-edebî tür geleneğinin gündemde kalması adına önemli bir hizmet olacaktır.

Kaynakça

- Bahadır, Güner. *Âşık Dindarî'nin Hayatı, Sanatı, Şiirleri*. Kırşehir: Gazi Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Araştırma Projesi, 2005.
- Bıçakçızâde İsmail Hakkı b. Osman. *Esmâü'l-hüsnânın Nazmen Tefsîri*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, İzmir, 132, 28+III.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî. *el-Câmi'u's-Sahîh*. 5 Cilt. thk. Şuayb el-Arnaût - Âdil Mürşid. Beyrut: er-Risâletü'l-Âlemiyye, 1436/2011.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *İlahî İsimler (Tuhfe-i Recebiyye)*. haz. Selim Çakıroğlu. İstanbul: Sufi Kitap, 2008.
- Evlıyaoğlu, Gökhan. *Şiirlerle Esmâ-i Hüsnâ*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.
- Issı, Ahmet Cüneyt. "Mucur'un Ahmet Mithat Efendi'si ve "Ya Param Olaydı Ya Namussuz Olaydım" Benzeri Bir Serzenişin Acıtan Öyküsü: Veli Recai Velibeyoğlu ve Örneklerle Basılı Bütün Şiir Kitapları Antolojisi". 1. *Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni*. haz. Ahmet Günşen. Kırşehir: Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Yayınları, 2004, 278-288.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *es-Sünen*. 5 Cilt. thk. Şuayb Arnaût vd. Dımaşk: Dârü'r-Risâletü'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- Kaplan, Sadettin. *Esmâ-i Hüsnâdan Esintiler*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.
- Karagöz, İsmail. *Ayet ve Hadisler Işığında Allah'ın İsim ve Sıfatları Esmâ-i Hüsnâ*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2001.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî. *el-Câmi'u's-Sahîh*. 5 Cilt. thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, ty.
- Numanoğlu, Cengiz. *Şuur Bütün Şiirleri*. İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2011.
- Özcanar, Gözde. *Veli Recai Velibeyoğlu'nun Bütün Türk Şairleri Adlı Eseri "A-D" Arası Şairler (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- Özkaymaz, Özlem. *Kırşehir Yöresi Âşıklık Geleneği ve Kırşehirli Âşık Dindarî*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Öztürk, Ali. "İslâmî Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ". *İslâmî İlimler Dergisi* 14/2 (2019), 27-41. <https://doi.org/10.34082/islamiilimler.630668>
- Şener, Halil İbrahim. *Türk Edebiyatında Manzum Esmâü'l-Hüsnâlar*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1985.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî. *Câmi'u's-Sahîh*. thk. Salih b. Abdülaziz b. Muhammed. Riyad: Dâru's-Selâm, 1999.
- Topaloğlu, Bekir. "Esmâ-i hüsnâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/404-418. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- Tuncalp, Enver. *Allah'ın Güzel İsimleri*. Ankara: İslami Neşriyat Evi, 1960.
- Velibeyoğlu, Veli Recai. *Esmâülhüsnâ*. Mucur: Define Matbaası, 1962.

Yılmaz, Kübra. “Bıçakçızâde İsmail Hakkı ve Manzum Esmâ-i Hüsnâ Şerhi”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Aralık 2023), 269-306.
<https://doi.org/10.33460/beuifd.1371908>

Yılmaz, Oğuz. *Hamdî Efendi'nin “Manzûm Münâcât ve Arz-ı Hâcât-Manzûm Esmâ-i Hüsnâ Şerhi” Adlı Eseri (İnceleme-Metin)*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.